

SÍK SÁNDOR EMLÉKEZETE

Ha egy közismert személyiség meghal, életműve lezárul. Az illő búcsúztatás után a lexikonírók a róla szóló, addig befejezetlen szócikkbe beírják a halál dátumát a születés dátuma mellé. A pályatársak kezdik összegezni, elemezni az immár befejezett életművet, tanulmányokat írnak, konferenciákat tartanak róla. Az érdeklődést aztán lassan elhalványítja a múlt idő. Legfeljebb egy-egy évforduló ad alkalmat arra, hogy újra felidézze emléket, az idő növekvő távlatából talán új szempontokkal egészítve ki az addig kialakult összképet.

Az egyházban, ha valaki meghal, Isten irgalmasságáért könyörgünk az elhunyt számára, gyászmisét, később emlékmisét mondunk, hiszen ki tudja, ő szorul-e még rá a mi közbenjáró imánkra tisztulása folyamatában, vagy pedig már eljutott az isteni élet teljességére: ott van az angyalok és a szentek boldog közösségében, részesedve a Szentháromság életében. Akkor pedig inkább mi fohászkodunk hozzá, közbenjárását kérve magunknak.

Amikor most az ötven éve elhunyt Sík Sándorra emlékezünk, mindkét utat végigjárjuk, hiszen felidézünk az emléket írásokkal, emlékesttel, kiállítással. Maradjon a szakemberek dolga, hogy méltassák az irodalomtudóst, a költőt, a pedagógust, a magyar cserkészlet egyik meghatározó alakját, a piarista rendfőnököt, a magyar egyháznak évtizedeken át egyik kiemelkedő személyiségét. A szentmise azonban alkalmat ad arra, hogy más nézőpontból tekintsük rá, alakjára és életművére. Hiszen, mint reméljük, ő már eljutott arra a teljességre, amelyre egész életében vágyott és készült, s amelynek immár boldog részesévé vált.

Hogyan láthatja vajon „onnan felülről”, a Szentháromság boldog öröklétéből az idelelenn immár ötven éve lezárult életművét, hogyan lát bennünket, mai piaristákat, s folytathatnánk, hogyan látja a mi korunkat, a mai magyar valóságot?

Bátran kimondhatjuk, hogy egész élete, különlegesen sokoldalú és termékeny munkássága egyetlen nagy előkészület volt erre az „odaátra”. Azért tudott olyan nagy hatással lenni kortársaira, a történelem oly viharos évtizedeiben is, mert a tekintete mindig az odaátra irányult; oda tartott és arrafelé akart vezetni mindenkit, és onnan kapott erőt a legnehezebb időkben is.

Lelkiségének, tudatosan vállalt és következetesen véghezvitt életformájának talán két vonása világítja meg ezt legjobban. Tudtommal senki

sem végzett még számítógépes vizsgálatot arról, hogy melyek a leggyakrabban előforduló szavak, kifejezések kivételesen gazdag irodalmi hagyatékában. E nélkül is kiugrik azonban két szó, amelyek talán a legjobban foglalják össze egyéniségét, s amelyek bizonyára az odaáti teljességben kaphatták meg igazi értelmüket. Ez a két szó: a teljesség és a szeretet.

Az első tehát a teljesség. Sík Sándor a Szentírást, főleg Szent Pál teológiáját követte, amikor Istennek Krisztusban megnyilvánuló teljességét tartotta az élet legfőbb ajándékának és lehetőségének. Krisztusban benne lakik testi formában az istenség egész teljessége, mindnyájan az ő teljességéből merítettünk, s életünk legfőbb feladata, hogy felnőjünk Krisztus teljességére, s általa beteljük Isten egész teljességével. Ez az isteni teljesség vonzza és élteni a keresztény, a katolikus hívőt, és segíti abban, hogy valóban teljessé tegye emberi életét is. A „katolikus” szó Sík Sándor értelmezésében ezt az egyetemességet jelenti. Amint írja: „egész, nem részt, teljességet, nem félséget, kitarulást, nem elzárkózást, szeretetet és megértést, nem gyanakvást, félelmet és védekezést; erőteljes, lendületes vidám és forró igent, nem vérszegény nemet. (...) Ez az eszmény, a cél, amelyre törekednünk kell.”

A teljességek ez az igénye jellemezte pedagógiai tevékenységét és irodalomszemléletét is. A valóságnak csak elenyésző töredéke az, amit földi szemünkkel láthatunk; a végtelenül nagyobb része az öröklét isteni valósága. Az ember akkor él teljes életet, ha már földi életében kapcsolatba kerül az odaátival. Hiszen „az ember Isten számára van teremtve; egyetlen hivatása van, az isteni”. Tudta jól, hogy ennek a másik valóságnak fölfedezése egész embert kíván, hiszen a valóságnak „tágassági fokozatai vannak”. A keresztény nevelő feladata, hogy növedékeit rásegítse ennek a tágas, mert az isteni étellel teljes valóságnak felismerésére, és az ebben való fokozatos növekedésre. 1948-ban, az egyházi iskolák államosításakor a Te Deum miséjében így vallott erről: „A mi nevelésünknek, a keresztény nevelési rendszernek alapvető gondolata, hogy mi ifjúságunkat az egész valóságra neveltük. Beállítottuk a valóság egészébe, amely magába foglalja a természetet és a természetfölöttit, időt és örökévalóságot, embert és Istent, a valóságnak azt a mérhetetlenül nagyobb és jelentősebb felét is, amit az isteni, az örök, a természetfölötti jelent.”

Ugyanezt a teljességet képviselte az irodalomban is. Akkor is, amikor a magyar költők istenélményét vizsgálta, akkor is, amikor az iro-

dalmi realizmus elvi kérdésével nézett szembe, akkor, amikor a hivatalos ideológia ezt egyre inkább a szocialista realizmus kényszerzubbonyába gyömöszölte bele. Az evilági valóságot bemutató realizmus akkor válik teljessé, ha kiegészül egy harmadik dimenzióval, meglátja az isteni valóságot is. „A fát ábrázolva nemcsak a gyökereket és a humuszt mutatja be alatta, hanem az atmoszférát és az égboltot is fölötte.” Ez a nagy (vagy háromdimenziós) realizmus az igazi irodalom.

Hogy az isteni teljességre maga is mennyire törekedett egész életén át, azt lírai vallomásai tükrözik leginkább — fiatal korában talán túlságosan lelkendezően „megy a nap felé”, „szemben a nappal”; később természeti képekkel jeleníti meg azt a vágyát, hogy kitárja magát a mindenségnek, mint a Mátra. Vagy éppen gyermeki hasonlatokkal él, hogy kicsi fiúként belesimuljon Isten ölébe.

Öregkorára a képek egyszerűsödnek, a vágyódás a teljességre egyre bensőségebbé válik: „Hetven felé, / mint felhőn át az esti napkorong, / Mindenfelé / Egy fényességes árny borong: / Az Istené.”

Bármennyire vonzotta is a teljesség, nagyon szerette ezt a világot is, az embereket, főleg a gyermekeket; a művészetet, főleg az irodalmat, és a természetet. Újra meg újra bűnbánattal vallja meg ezt a ragaszkodását: „Bocsásd meg énnekem, Uram, / Hogy jobban szerettem nálad / A meggyet, a mézet, a hársfavirágot, / Felhők meséskönyvét, / Apró gyerekek gügyögését, / Fiúk-lányok mosolya lobbanását... Bocsásd meg énnekem, Uram, / Hogy Tamásnál, Teréznél / Szomjasabban lestem az öreg Aranyt, / Berzsenyi mennydörgését / meg Hamlet töprengéseit...”

Egyéniségének második alapjellemezője a szeretet. Hiszen a teljesség nem tartalmatlan tágasság, a végtelen jó vagy végtelen értelem üres ideája, vagy a mindenséget felülmúló abszolút hatalom, hanem élő szeretet, amely a Szentháromságból kiindulva átfogja a világot, és minden embert meghív a saját szeretetközösségébe. E „szeretet-centrikus teológia” szerint „Isten szeretete olyan gazdag, hogy magán kívülre is kiárad. Akar olyan teremtményt, amellyel tökéletes személyi viszonyba léphet, valakit, aki fel tudja fogni Isten szeretetét és isteni tökéletességgel tudja viszonzni. Ez a megtestesülés titkának értelme. Az Úr Jézus, noha teremtmény, isteni szeretettel szereti az Istent. Ez a teremtés igazi értelme és célja.” Ezek a mondatok Sík Sándornak a szeretetről szóló egyik konferenciabeszédéből valók. Szembeállítja egymással a görögség szeretettanát és a kereszténységét. „A görög szeretet-fogalom vágy, sóvárgás, törtetés

alulról fölfelé; a keresztény szeretet fölülről, a szeretet ősforrásától tart lefelé. A görög szeretet vágyó szeretet, a keresztény adó szeretet”, ahogyan Jézus Krisztus, a megtestesült Istenfia egészen értünk élt, majd a kereszten értünk adta életét. A szeretetben találhatjuk meg az ember számára lehetséges legnagyobb boldogságot, s ez az, ami végül Istenben válik teljessé.

Ez a „égi és földi szeretet” volt talán a legfontosabb jellemzője Sík Sándor egyéniségének, életének. Szent Pál módjára törekedett arra, hogy élő hitével egyre jobban gyökeret verjen a szeretetben. Isten iránti szeretete pedig az emberek iránti szeretetben öltött testet. Ez vezette a fiatalok szolgálatára, nevelésére. „A piarista hivatás lelke — mondta az említett 1948-as, drámai beszédében — a szeretet az ifjúság, minden egyes fiatalunk iránt. (...) Nekünk, akik életünket a kalazanciusi hivatásra tettük rá, az Isten szeretete és Krisztus szeretete elsősorban az ifjúság szeretetében, cselekvő szeretetében kell hogy megnyilatkozzék.”

Ezt a szeretetet, a személyiségéből áradó kedvességet, a mindenkit testvérek tekintő nyílt-szívű bizalmat tapasztalhatta meg mindenki, aki vele találkozott. Ezt érezhették meg a cserkészek, ezt a szegedi egyetemisták, ez a keresztény humanizmus hatja át költészetét. A válságos ötvenes években, amikor tehetetlenül és kiszolgáltatottan állt rendjének élén, mégis ezzel adhatott erőt sok rendtársának, akiket nem tudott megvédeni a hatalom szorításától.

Költészetében is vissza-visszatér a szeretet öröme és feladata, az embersorsokat nyomorító történelem hullámzásaiban is. *Te Deum* című versében írja: „Hogy sohasem féltem a szeretettől / és szerethettem, akik nem szerettek, / hála legyen. // Hogy akik szerettek, szépen szerettek / és hogy nem kellett nem szépen szeretnem // hála legyen.”

Isten szeretetét sugározta maga körül, egyszerűen és alázatosan, de aki vele találkozott, gazdagabb lett ettől a találkozástól. Élete foglalta is lehet e néhány sor: „Az Isten küld testvéreim, tinéktek, / hogy sugarai eleven tüzét, / Amik arcáról a szívembe égtek, / Sugározzam csendeszen szerteszt, / A testvéreknek, kik az éjben járnak, / Az Isten küldött szentjánosbogárnak.”

Az Eucharishtiában egybenyílik egymással az ég és a föld. Amikor Sík Sándor földi életútját, alakját idézzük fel a szentmisében, a mi emberi perspektívánkból, fél évszázad távolából, eltűnődhetünk rajta, hogyan látja ő ma mindezt a Szentháromság szeretetközösségének ragyogó világozóságából; hogyan látja azokat, akik földi

életében ismerték és szerették, és hogyan lát minket, a kalazanciusi hivatás mai követőit. Elmult már hetven éves, egyre jobban nyomasztotta az öregség és a betegség terhe, egyre tudatosabban készült a halálon túli életre, amikor a következő sorokat leírta: „Én kilépek rozsdás kezetemből / S szürkült kezemmel, nem-szürkült szívemből / Áldást hintek a sietők után, / Atyai áldást — a történelemből.” Most atyai áldását fogadjuk, immár nem a múlt időből, hanem az örökkévalóságból.

LUKÁCS LÁSZLÓ

Elhangzott 2013. szeptember 29-én, a Duna-parti Piarista Kápolnában Sik Sándor halálának 50. évfordulójára emlékezve bemutatott ünnepi szentmisén.

A „REBELLIS” SEMMELWEIS Semmelweis Ignác pap fivére, Szemerényi Károly

A Semmelweis Ignác életútját feldolgozó irodalom a jeles magyar orvos családjának történetét elég vázlatosan dolgozta fel. A kissé falusias, de polgári város légkörét árasztó Tabánban Semmelweis József (1778–1846), a világhírű magyar orvos, Semmelweis Ignác apja 1798-ban telepedett le és hamarosan a módos polgárok közé emelkedett. Jelzi ezt, hogy 1806-ban polgárjogot kapott Budán. Ekkor bérelte ki a Tabán legjobb helyén levő (a mai Apród utcai) épületet és nyitotta meg a „Fehér elefánthoz” címzett üzletét. Itt több segédet foglalkoztatott, pincéiben kiváló bort, üzletében kelméket, mindenféle gyarmatárut tartott. Üzleti hirdetései gyakran megjelentek a helyi újságban, de foglalkozott ingatlanközvetítéssel is, amelyből ugyancsak jelentős vagyon származott. Az üzlet forgalmát növelte, hogy néhány száz méterre volt a dunai hajóhíd, a Szent Katalin plébániatemplom és a szerb ortodox püspökség is. 1810-ben házasságot kötött Müller Teréziával, Müller Fülöp tabáni kocsi-gyáros 20 éves leányával, és így rokonságba került Tabán legnevesebb és leggazdagabb német polgárával. A mai Apród utcai épületben (ma Semmelweis Orvostörténeti Múzeum) születtek gyermekeik, köztük Semmelweis Ignác (1818–1865), a világhírű orvos is. A Semmelweis-család csak 1823-ban költözött el innen és helyezték át üzletüket a szemben levő, úgynevezett Demeter-házba, amely épület sajátjuk lett és azonos feltételeket nyújtott a „Fehér elefánthoz” címet viselő kereskedőháznak.

Semmelweis József és Müller Terézia második gyermekéről, Semmelweis Károlyról a Semmel-

weis Ignác-életrajzok elég szűkszavúan szölkak: a később katolikus pappá szentelt Károlyról megjegyezték, hogy 1844-ben nevét Szemerényire változtatta, 1857-ben ő eskette össze Semmelweis Ignácot Weidenhoffer Máriával. Szemerényi Károlyról még megjegyezték, hogy feltehetően Semmelweis özvegye 1878-ban az ő hatására vette fel a Szemerényi nevet. A visszaemlékezésekben Semmelweis Károlyt mint a család lelkipogondzója jelent meg, mást nemigen közöltek róla. Am ennél sokkal nevezetesebb életutat futott be, megilleti a „rebellis” Semmelweis név is.

Semmelweis Károly 1813. január 9-én született a tabáni Apród utcai épületben és másnap megkeresztelték a Szent Katalin plébániatemplomban. Ő lett a család második fiúgyermeke. Semmelweis József nagy gondot fordított gyermekei tanulmányaira, a Várban, a Miklós-torony melletti egyetemi katolikus gimnáziumban tanult és a magasabb tanulmányokra is feljogosító bölcseleti ismeretek egy részét is végezte. Feltételezhetően korán elkötelezettséget értett a papi hivatás iránt, így filozófiai tanulmányainak második felét a Nagyszombatban lévő érseki gimnáziumban fejezte be, majd már teológiai tanulmányait a pesti Központi Szemináriumban folytatta. Semmelweis Károlyt 1836. március 26-án szentelték pappá az esztergomi Bazilikában, és egész papi pályája futása is az esztergomi érsekséghez kötődött: előbb az Érsekújvártól nem messze fekvő Tardoskreddre került káplánnak, egyben a Batthyány-családnál is ellátta a lelkészi feladatokat. A közel négyezer lélekszámú, többségében katolikus magyarokkal lakta faluban a Batthyány-birtokokon kívül jelentős volt az érseki uradalom. Négyévi szolgálat után Kemencére, Kürtre és 1843-ban Komáromba került, innen egy esztendei szolgálat után a pesti Nagyboldogasszony templomba helyezték káplánnak és a város egyik népszerűbb papja lett. Valóban hazatért: a Nagyboldogasszony templom kapujából láthatta szülőházát, Pesten élt — a szintén kereskedő lett — József fivére, Budán a többi testvére családjukkal. A német szón nevelkedett és magyar iskolákban tanult ifjú pap igaz magyar hazafi lett, elkötelezett híve a reformkornak, az ország felvirágzását célzó mozgalmaknak. Ezt azzal is kifejezte, hogy nevét Szemerényire változtatta, a magyar érzelmű, de idegen néven élőknek is ennek követésére buzdította. Már Szemerényi néven lett támogatója a Védegyletnek, azoknak a megmozdulásoknak, amelyek a magyar haza gazdasági fellendülését, polgári átalakulását célozták meg.

A szószéken köszöntötte a 1848-as márciusi forradalmat, az első független magyar kormány lelkes híve lett. Papi személy ugyan nem léphetett be a nemzetőrségbe, de erre buzdította kör-

nyezetét, 1848 őszén pedig gyűjtést szervezett a honvédség felszerelésére. Ugyan nem hagyta el papi szolgálati helyét, még akkor sem, amikor a kormány Debrecenbe menekült, de nagy örömmel fogadta 1849 tavaszán Pest és Buda visszafoglalását. A szabadságharc bukása után Szemerényi Károly is „bajba került”: a papi reverenda ugyan védelmet jelentett a letartoztatástól, de Geringer Károly császári biztos, Pest és Buda kormányzója 1849. augusztus 3-án kelt levélben kérte Koncz József esztergomi általános helynőktől a magyar forradalomban részt vett pesti „rebellis” papok megbüntetését. E levélben kilenc pesti és budai katolikus papot nevezett meg, az első helyen Szemerényi Károly káplánt nevezte meg. Szemerényi Károly bűnének róttá fel „Kossuth és a felfordulást okozók melletti korteskedését”, híveinek a forradalom mellé állítását stb. Geringer a levél másolatát megküldte Haynau-nak, megjegyezve, ha az esztergomi érsekség nem torolja meg a vétkesek tetteit, akkor a császári bíróság ítélezhet felettük.

Az esztergomi érsekség gyorsan döntött az ügyben: Koncz József segédpüspök válaszlevelében közölte, hogy Szemerényi Károlyt és más papi személyt hét évre eltiltotta a nyilvános lelkesítő tevékenységtől, ám a papi rendből nem zárta ki. Ez idő alatt Szemerényi Károly nyilvánosan nem misézhetett, nem élhetett egyházi javadalmakból.

Ezt követően Szemerényi Károly kiköltözött a kápláni lakásból, apai örökségéből élt, rövid időre elhagyta Pestet és Kismarton környéki apai rokonainál is időzött. 1852-ben Bécsbe hívták a lengyel Sugalkowski hercegi családhoz nevelőnek, amit örömmel vállalt, hiszen ez megélhetést adott neki, illetve elkerülhetett a rendőrség szeme elől. Ez két évig sikerült, mert a bécsi rendőrség „felfedte” jelenlétét és kiutasították a császárvárosból. Ami nem volt egyedi eset, hiszen Lébány József emlékeztetés császár elleni merénylete után a bécsi rendőrség megvizsgálta a császárvárosban élő idegeneket, és akinél valamiféle gyanúsát észlelt, azt azonnal kiutasították

Bécsből. Még szerencséje volt, hogy visszatérhetett Pestre, ott jelöltek ki neki távoli kényszerlak-helyet. Annyi történt életében, hogy minden fizetség nélkül kisegítő lelkészként működhetett. Így eskette meg nyilvánosan öccsét, Semmelweis Ignácot a krisztinavárosi plébániatemplomban, keresztelhetette meg testvérei gyermekeit pesti és budai plébániatemplomokban.

Hiába volt bizonyos enyhülés az ország politikai helyzetében, Szemerényi Károly „forradalmár múltjával” nem sokra számíthatott, ezért 1860-ban házi tanári állást vállalt a báró Jankovich családnál. A Jankovics családnál 1865-ig élt, közben különböző egyházi beosztásokért levelezett. Szemerényi Károly számára is a kiegyezés hozott fordulatot: az esztergomi érsek 1867. július 6-ától adminisztrátorrá nevezte ki a felvidéki Ógyalára (egy halálozással megürült plébánosi tisztségre), egy év múlva pedig megkapta plébánosi kinevezését. 1873-tól az udvari egyházi kerület alesperese lett, 1876. augusztus 3-tól Tardoskreddre helyezték át plébánosnak, ugyanakkor az újvári kerület esperesi címével ruházták fel. 1888-ban a pozsonyi Szent Péter székesegyház kanonokja is lett.

Tardoskredd volt papi pályájának kezdete és végállomása. Szerette a falu lakosságát: 1880-ban megvásárolt egy telket, saját pénzén iskolát emeltetett rajta és 10 ezer aranyos alapítványt tett az Isteni Megváltóról elnevezett szerzetes tanító rend számára a leányiskola működtetésére. Az iskola és a hozzácsatolt kollégium valóban jeles tanintézménnyé fejlődött, de a második világháború után államosították. Az 1990-es évek elején — a csehszlovák rendszerváltozás után — magyar tannyelvű alapiskolává vált, 1994-ben felvette alapítóját, Szemerényi Károly nevét.

Szemerényi Károly 1898. október 16-án, életének 86. évében hunyt el Pozsonyban. A gyászjelentés szerint a pozsonyi Szent András temetőben temették el, ahol megjelent még élő testvére, Ráth Péterné Semmelweis Júlia és családja, Szemerényi Mária, Semmelweis Ignác özvegye és gyermekei.

KAPRONCZAY KÁROLY